

GIRAUDOUX ÉS A NÉMET-FRANCIA KÖZELEDÉS.

Jean Giraudoux 1922-ben *Siegfried et le Limousin* című regényével megnyerte a Balsac-nagydíjat. A kritika sokat foglalkozott a regénnyel, de a zsűri döntését nem tette osztatlanul magáévá s inkább csak annyiban látta indokoltnak, amennyiben a díjjal nem csak ezt a művét, hanem az akkor negyven éves írói teljes addigi oeuvrejét kívánta jutalmazni.*)

Az irodalomtörténet ma úgy könyveli el Giraudoux-t, mint aki Monet és Debussy mintájára a regénybe is belevitte az impresszionizmust. Ebbe a formába torkol átmenetileg az a nyugtalan iránykeresés, ami az utolsó félszázad különböző étapejain keresztül költők és írók, kritikusok és esztéták műveiben minduntalan előtör, mint a legfolytonosabb, legőszintébb, sokszor legfájdalmasabb tartalom. Új hangot és új formát kell találni az irodalom részére, de ennek a megváltó, mindennél szükségesebb újnak a kitevőért vívott harcban csorbát szenved a legszárnyasabbak, a leghivatottabbak hite is és szavaik között minduntalan ott lappang a beismerő vallomás, hogy csak alapozó munkásai, várói tudtak lenni az új költészetnek, de kielégítő, felszabadító teljességig nem jutottak el.

Am ezen írónemzedéknek valóban annyira belső kényszerévé vált koruk expressziója, valóban annyira ennek a missziószerű feladatnak szolgálatában folyik le egész munkásságuk, hogy ott, ahol művüket elégtelennek érzik, bepillantást engednek az alkotó művész vívódásaiba, szubjektív szenvedéseibe, mintegy ezzel kívánván dokumentálni, hogy őszinte volt a szándékuk és szükségesek törekvéseik.

Giraudoux újításában kevesebb a vértanuság. Ő és Paul Morand az elsők között voltak, akik érzékenyen reagálva korukra, szemfülesen ellesték a háború utáni közönség kívánságait és kihasználták azokat az irodalmi lehetőségeket, amiket egyfelől az átszerveződött francia élet nyújtott s amik másfelől kielégíthették saját generációjuk ízlését.

A háború éveit domináló, minden lehetőséget és szenvedélyt felszabadító *haláltudatot* nyers ellentétként váltja fel 1918 után az ép oly rendszerbontó s a határolt normálisból a végletesbe lendítő szertelen, ösztönös *élettudat*, s ennek a mindenáron, egyetemesen, felfokozottan és tudatosan élni — és mident átélni — akarásnak lesz az irodalmi formája az az impresszionizmus, amilyent Giraudoux *Siegfried* című regényében nyújt. Már a háború előtti éveket is a teljes változatos élésre való törekvés jellemezte Franciaországban, amit az akkori hatalmas ipari és gazdasági fellendüléssel és így az általános jólét emelkedésével is magyaráztak, s még inkább politikai, gazdasági és társadalmi okokban kell eredetét keresnünk annak a háború utáni iránynak, amely a négy éves szünet

*) Giraudoux egyéb művei: *Simon le Pathétique*, *Susanne et le Pacifique*, *Amica América*, *Adorable Cléo*, *Bella*, *Eglantine* stb. stb.

után sokban csak fokozott folytatásává lett az 1914-es „világkatasztrófát” provokáló közszellemnek és erkölcsiségnek.

*

Bernard Fay a háború utáni Franciaországot a „kozmpolitárisztokratizmus” hazájának nevezi. Valóban 1918 után a szellemi Franciaország mindinkább kilép nemzeti rezervátságából. Problémái és érdeklődései egyetemesebb jellegűek és az idegenszerűt már nemcsak a magasabb kulturfokon álló fölényével, mint exotikumot és unaloműzöt keresi, hanem szerveesebben kíván bekapcsolódni a nemzetközi mozgalmakba. Az eszmei tartalom és a világnézet átalakulása kikezdi magát a purista francia nyelvet is. Előbb gunyoros vagy sznob aláfestéssel, mintegy idézőjel közötti merevséggel tolakodnak be idegen kifejezések, majd leválik az érzelmi valeur s a szavak mindinkább átmennek a közhasználatba. Módosul a nemes és egyszerű szintaxis is, aminthogy az életmenet egyre bonyolódik és komplexebb lesz az érzés, érzékelés és gondolkodás anyaga. A háború előtti próza üresen és kopottan cseng, amint egyre sutábnak tűnik a háború előtti ideológia. Az „új élet”, aminek az eljövételét 1914-ben tudatosan előkészítették, egyszeriben megvalósul.

A negyven éves, rendkívül kulturkészségű, nagyon élénkszemű diplomata, bámulatraméltó fiatalsággal fedezi fel ezt az új életet s azt *Siegfried*-jében hünen, de művészietlenül ábrázolva, kaotikus és fásrasztó példáját adja az impresszionista regénynek. Minden érdekli, mindent látnia, tapasztalnia, rögzítenie kell. Be kell járnia valamennyi országot, szóba állania minden embertípussal, kipróbálnia a legkülönbözőbb mesterségeket, belekóstolnia a legellentétebb tanokba, asszisztálni minden halálnál, szemtől szembe látni minden kulturát, tévelygést, betegséget, tehetséget, ötféle nyelvű újságból kell világnézetet alkotnia és annyi impressziót gyűjtenie, hogy szintétikus elrendezésre már nem is futja. Ezzel a regényével kapcsolatosan, amit Franc Nohain olvashatatlanak minősített, határozták meg olyan iránynak az *irodalmi impresszionizmust*, amely megvet minden rendszeres és logikus kompozíciót és benne látták legkirívóbb meghazudtolását Brunetièrre büszke szavának, amit Giraudoux kissé meggondolatlanul épen ebben a könyvében idéz s amely szerint a mindenségben a legnagyobb misztérium mégis csak a francia szellem világossága: *Le plus grand mystère de l'univers est encore la clarté de l'esprit français.*

*

A regény egy háborús-patologikus tüneten épül fel, — (olyan lelki betegségen, amelyről — egyik rosszhiszemű kritikus szerint — Ribot megfélekezett hatalmas műveiben) s hősén, az eszméletét és emlékezetét vesztett francia tisztból német polgárrá ébredt és hat év alatt Németország vezérévé nőtt Siegfrieden át a két faj belső strukturáját kívánja bemutatni. Giraudoux-nak huzamosabb ideig tartó külmissziói alatt alkalma volt a németiséget helyszínén és

még békében tanulmányozni, témaválasztását azonban a személyes emlékek hatása helyett sokkal inkább azzal a kíváncsi vonzalommal magyarázták, amely közvetlenül a békekötés után Franciaország legkülönbözőbb társadalmi rétegeiben, politikusoknál, íróknál, kereskedőknél, pénzembereknél a legyőzött ország iránt megnyilvánult. Ugyanezt az érdeklődést természetesen a másik oldalon is megtaláljuk, több naiv jóakarattal, csodálattal és elismeréssel s a különbséget a két ország egymásra vonatkozó szellemi értékelésében talán úgy lehetne jellemezni, hogy a németek inkább csak csodálkoznak a francia szokásokon, ízlésen vagy modoron, míg a franciák mintegy ösztönösen és védekezve tiltakoznak a német szellem ellen.

Általában szemére vetik Giraudoux-nak, hogy nem eleven embereket formál, hanem sémákkal dolgozik s ép így kifogásolható lehetne művében, hogy az egyes városok atmoszféráját, politikai és társadalmi alakulatok karakterét, szellemi áramlatok valódi jellegét közvetlen észlelései ellenére is leginkább — másodkézből átvettnek tűnő — stilizált és merev formulákkal kívánja érzékeltetni s inkább csak bizarr nyelvhasználatában törekszik eredetiségre. De úgy látszik, valóban oly sűrű legenda szövődött a két szomszédos nép köré, hogy alig-alig tud rajta önálló szemlélet keresztültörni. A német eredetű író — Claire Coll — *Une Allemande à Paris* című regényében**) egy német nő életét mutatja be Párisban és szerelmi történetén keresztül adja a két faj ellentétes psychéjének képét. Ugyanolyan közhelyeket ír a Szajnárról, Párisról és az ottani életről, mint Giraudoux Németországról. Talán épen Giraudoux-ra céloz azzal a megjegyzésével, hogy néhány fiatal író, azért, hogy pittoreszk európai irodalmat csináljon, hamis értékeléssel ír könyvet Németországról, viszont ma már mind kevésbé helytálló az a megállapítása, hogy a francia elég önmagának és nem is akar semmiről sem tudni, ami máshonnan ered és így idegenszerű.

Giraudoux érdeklődése a külföld iránt szembeűnő és őszinte. Igaz, hogy — mint már említettük — főleg az élet különféle megnyilvánulásai foglalkoztatják s a hiányt, hogy alapjában maga sem tud biztos állást foglalni különös témájához, igazolja regénye irónikus hangja is. Viszont ez a sokszor éretlen, sőt nyegle csúfondárosság csaknem rokonszenvesebb, mint későbbi darabjában a komolykodás és fárasztó páthosza.

Színes és a mai élet sokrétegűségére kitérő regényében bőbeszédűsége fáraszt, de fáraszt a művészi kiválasztásnak — valószínűleg szándékos — hiánya is, a kíméletlen tempó és nem egyszer tudákosnak tetsző tudása, ami a táglátó körű és annyi mindenbe beavatott nagyműveltségű írónál valóban felesleges. A megfoghatatlan és csak hangulatában művészien visszaadható eleven *couleur locale* helyett összehord temérdek helyi adatot, újságtudást, az utazó ember jártában felszedett ismereteit, bár nem érdektelen és az olvasóközönségre jellemző, hogy sikerét részben épen e modorosságának köszönheti, alkalmat adván a törekvő ifjúságnak, hogy saját

**) Edition Radot, Paris 1928.

képzettségében gyönyörködjék és örülhessen, ha lexikon nélkül is fel tudta ismerni célzásait és annyiféle tárgykörből vett napi vonatkozását. Ennél a pontnál kis kitéréssel és leütve Giraudoux könyvéből azt, ami nála személyes túlzás, megállapíthatnók, hogy *Siegfried* is, mint annyi más jellegzetesen francia könyv, alapjában nemcsak hogy épen annyira lefordíthatatlan, mint a mi legmagyarabb irodalmunk, hanem még eredetiben is csak annak az idegennek érthető, aki némileg otthonos Párisban és francia körökben, ismeri a szokásokat, típusokat és érti az *argot*-t.

*

Míg a regénnyel szemben a kritika elég tartózkodó maradt és sem méltatása, sem kifogásai nem lépték túl a szokásos hangot, vagy mértéket: — az 1928 májusában bemutatott darab olyan vihart váltott ki, amit a hajdani *Querelle du Cid* példájára hajlandók voltak egyesek *Querelle de Siegfried*-dé növeszteni. A darabot több mint hét hónapig játszották telt ház előtt a Comédie des Champs Elysées-színházban és közben állandó vitatárgy maradt. Könyvalakban is megjelent (Grasset kiadása) Daniel Halévy kritikus és történész előszavával, aki megköszöni Giraudoux-nak önmaga és a közönség nevében, hogy regényét színre vitte.

A tulajdonképeni mesenélküli, szétfolyó, főleg részleteiben jellegzetes regényből Giraudoux zárt cselekményű, egységes hangulatú darabot hámozott ki, bár túlságosan tipizált, de markáns alakokkal. Abból, amit elhagyott és abból, amit átvett regényéből, érdekes következtetéseket lehetne levonni esztétikai és politikai világszemléletének fejlődéséről.

A germán, szőke, lesímított hajú, kortalanul öltözködő, bizonytalan messzeségekre néző Éva, a háború alatt önkéntes ápolónő egyik németországi kórházban. Valamelyik csata után ruhátlan, eszméletlen katonát hoznak hozzá, aki, amikor feléje hajol, németül, de erősen idegenszerű kiejtéssel kér vizet tőle. Éva hónapokig ápolja az ismeretlen sebesültet, míg az lassan lábadozni kezd és ismét erőre kap. De felnőtt férfi létére gyermek lett újra. Eszméletlen állapotában elvesztette emlékezetét és azzal együtt multját, nyelvét, hovatartozását. Így nevezi el Éva Siegfriednek és a német szavakkal germán ideológiát ültet belé, germán ambíciót, hazaszeretetet, célokat és ízlést, úgy annyira, hogy Siegfried lesz a háború utáni Németország vezetője, a német egység megteremtője, aki mögé az irányítást áhító hatvanmillió nemzeti tömörül.

Am Éva egy rokona, a romantikus, Schillergalléros, — Sturm-und Drang-osan szavaló Zelten báró, tiltakozik Siegfried politikai iránya ellen; tiltakozik egy sematizált, egységesített, II. Frigyes és Bismarck szellemében szervezett Németország ellen; szerinte Németország ne legyen modern, ne legyen racionalizált, hanem maradjon meg valószínűtlennek, óriásinak, rejtélyesnek, mert ereje a démonikusban, a költőiben van, mint ahogy valódi jellege a legenda és a szimbólum. Zelten szerint Siegfried elnyomorítja és tönkreteszi Németországot s a „semmi fiának“, ahogy a Geheimrath-tá és excel-

lenciás úrrá előlépett ismeretlent gúnyolja, lelki determináltsága könyvelő, jogász és órásmester ősökhöz vezet vissza. Siegfried varázsa egyedül az ismeretlenség és a rejtélyesség — mondja Zelten — hogy egyszerre lett és termett, mint ahogy a mesék hősei születnek.

Bár Éva érzi Zelten szavának igazságát és tudja, hogy Siegfried nimbusza forog kockán, ha fellelvén családját és szűkebb otthonát a személytelenségben jelképpé vált eszményből normálisan anyakönyvelt német polgárrá egyszerűsödik vissza, mégis összehívja koronként azokat a német szülőket, akik a háborúban eltűnt fiukat keresik. A kínos szembesítés azonban mindig eredménytelen marad, hiszen a személyzet maga is úgy találja, hogy a kegyelmes úr jobban hasonlít a múzeumbeli Nagy Sándor szoborra, mint a sok Meyerre és Müllerre, akik ismét csalódottan távoznak Siegfried házából.

Zelten közben, aki Siegfriedet le akarja leplezni, mert bizonyosra veszi, hogy felfedezte valódi eredetét, Gothába táviratozza egy háború előtti francia pajtását, a nyelvész Robineau-t, azzal, hogy hozza magával Geneviève Prat-t, a párisi szobrásznőt, akinek vőlegénye eltűnt volt a háborúban. A kanadai nyelvtanárnök bejelentett Geneviève, azon üriüggyel, hogy Siegfriednek francia órákat adjon, hamarosan megérkezik Robineauval együtt Siegfried házába s egy jelenet után, amelyet a szerző a német-francia ellentétek kidomborítására szánt, fájdalmasan és boldogan ismeri fel Siegfriedben volt vőlegényét; a neves fiatal francia író: Jacques Forestier-t.

Siegfried érdeklődéssel, de idegenül áll Geneviève előtt s míg a nőből minduntalan szerelmes önfeledtséggel törnek fel a közös emlékek, a férfi tehetetlen közönyösséggel cáfol meg minden azonosítási kísérletet. Ám új formájában is hű marad régi íziséhez s a nagy német vezér megszereti ismét egykori kedvesét. A katonai tanácsosok és Éva látják azonban a veszélyt, hogy Geneviève el fogja venni tőlük Siegfriedet és tudván, hogyha Siegfried megy, műve is összedől, azon vannak, hogy minél előbb eltávolítsák a veszedelmes szajnaparti lányt. Zelten viszont forradalmat szervez közben s bár elfogják és száműzetésre ítélik, utolsó percben alkalmat talál, hogy kirobbantsa a titkot Siegfried előtt és felfedje valódi kilétét. Állítását tényekkel támasztja alá és Éva keserves titakozása ellenére is bebizonyítja, hogy Siegfrieden, amikor sebesülten és ájultan felszedték, megtalálták kis személyazonossági plakettjét és így ő minden kétséget kizáróan Jacques Forestier.

Ilyen bizonyítékok előtt Éva sem tagadhat, de lehetetlennek tartja, hogy Siegfried elhagyja Németországot. Hiszen hat év óta, hogy újjá és németté született, azelőtti életéből egy emléke sem szakadt fel, anyanyelvének egy szava sem tolakodott szájára, volt hazájából mi sem szólította. Új az agya, a szíve, egész szervezete; új és német. Nem hagyhatja el az országot, mert annak az országnak vezére és bálványa lett, megmentette a zavartól és a bomlástól, hatvan millió ember esküszik rá és él általa, nevét a zászlóikra himzeték és sorsukat sorsához kötötték.

Ezzel szemben Geneviève csak Jacques régi kutyáját tudta felhozni, a kis fattyú állatot, amit ő megtartott és ápolt és Jacques viselt öltönyeit, amiket megőrzött a molyoktól. Az emberek nem várják vissza Franciaországba, de várja az ország, a föld, a föld és a virágok sajátos szaga, a bogarak és a verebek, — mindaz, ami üres emlékezetének valódi alapja és anyaga.

„Kutya és öltöny!“ E gyerekes kapcsolatok mellett idegen és szerencsétlen lesz, figyelmezteti Éva. Hogyan is akarna ismét ott-honossá lenni Franciaországban ő, aki éveken át német lehetett és egybeforrott a németiséggel! A lélek teljességét csak a német bükk-erdők, a német tájak paroxizmusa adhatja meg, hogyan cserélhetné fel a németiségtől kapott „végtelen“ szívét francia szívvel, amely hasonlatos egy precíziós műszerhez s mint az ébresztő óra, csenget minden emóció előtt!

„Mit választhat egy vak?“ — feleli Siegfried-Jacques a két nő sürgető kérdésére, de másnapra megszerzi francia papírjait, lebonyolít néhány formálítást, amiket — Zelten leleplezése óta — mintha egyetlen köteléknek érezne Németországhoz és Geneviève-vel visszautazik Párisba.

A kis francia-német határállomáson, amikor a gyorsvonat már berobog, Geneviève egy percre még visszatartja Jacques-ot és először szólítva idegen névén, amit gyűlölt és amitől megszabadította kedvesét, diadalmasan vallja neki: „Siegfried, je t'aime!“

*

A regény megjelenése és a darab színrehozatala között hat év telt el. Ha a francia kritika irányáról 1922-től napjainkig a két mű által kiváltott nyilatkozatok alapján akarnánk képet alkotni, azt lát-nók, hogy ezen idő alatt a csaknem kizárólag esztétikai és formai értékelés helyébe az eszmék és a tendencia mérlegelése lépett s hogy a művészi kritikából mindinkább politikai bírálat lett. Pacifizmustól szélső nacionalizmusig minden meggyőződés sikraszállt a darab mellett vagy ellen és épen a politikai elfogultság révén sok belemagyarázás történt a bírálatok folyamán, olykor kedvezve a szerzőnek, olykor élesen ellene fordulva, de feltétlenül igen sokszor elnagyolva szándékait és céljait. A regény megjelenésekor a kritikusok nem voltak tisztában, hogy voltaképen milyen eszmét akart kifejezni Giraudoux ironikus hangú munkájával. Szolgálni kívánta a francia-német szellemi közeledést, azt akarta kimutatni, hogy a két ország nélkülözhetetlen egymásnak, szatíráját kívánta adni a háború előtti Németország esztétikájának és a háború utáni változásoknak, lélektani problémát próbált a nemzetközi eszmék szolgálatába állítani, azt bizonyítván, hogy az emléke-zettel együtt megszünik a nemzeti jelleg és minden nemzeti kötelék is? Kifogásolták a regény zavarosságát, zsúfoltságát, az alakok élettelenességét, stílusa szerte-lenségét, de voltaképeni és tisztázatlannak tetsző tézise felett elég könnyen napirendre tértek. A darab kritikáinál viszont csak elvéve

találkozunk színpadi, nyelvi, vagy lélektani szempontból tett észrevételekkel, mert az esztétikai aggályokat elnyomják azok a megfontolások, hogy: nem hazafiatlan-e a darab, szabad volt-e a francia külügyminisztérium propaganda osztálya vezetőjének ilyen munkát írnia, francia színpadon német himnuszt játszani, német egyenruhát bemutatni, alig (!) tíz évvel a háború után kezét nyújtani a németeknek, mintha mi sem történt volna, mintha olyan nemzetről lenne szó, amely egyenrangúan szerepelhet a többi becsületes nemzet között?! Még olyan messzemenő következtetésekbe is bocsátkoztak egyesek, hogy Giraudoux Berthelot jó embere, utóbbi Briand belső barátja, a Briand-Stresemann-féle szimpátia pedig közismert . . .

Jóval Locarno után, a Kellog-paktum aláírása és a német külügyminiszter első háború utáni párisi látogatása idejében, sokkal nagyobb nemzeti féltéssel és féltékenységgel tárgyalták ezt az irodalmi eseményt, mint alig négy évvel a békekötés után.

Igaz: a regényben — sok minden zavarossága ellenére is — csorbátlanabbul kerül ki és szembetűnőbben érvényesül a francia szellem főlényje és szükségképeni diadalmaskodása. Az azonosított Forestier nemcsak, hogy minden felindulás nélkül veszi tudomásul, hogy ő többé nem Siegfried, hanem megtalált francia énjében magyarázatát kapja annak is, hogy miért érezte magát mindég idegennek Németországban, miért estek nehezére az ottani szokások, miért nem tudta azonosítani magát sokszor egészen lényegtelen külsőségekkel. Hat éves németországi életétől, hatalmas művétől, rajongó híveitől búcsú és töprengés nélkül siet vissza valódi s a teljes felejtés ellenére is valóban annak érzett hazájába. Ezt a motívumot a regényben teljesen tisztán hozza Giraudoux, mivel ott nem Geneviève viszi vissza Forestiert Párisba, hanem egy barátja, aki a keresésére indult volt.

A megoldás a darabban némileg módosul. Itt a két nő közötti harcban dől el Siegfried hovátartozósága és ilyenképen az asszonyoknak szimbolikus jelentőség jut. Éva képviseli a germán erőt, ami abszorbeálni akarja Siegfrieden keresztül a latin kultúra értékes elemeit; lényje az örök elégedetlenségből fakadó törekvés és fejlődni akarás, amit Giraudoux is — szemben a konzervatív francia elégedettséggel — jellegzetesen német vonásnak tart. Geneviève viszont a francia asszony: odaadó, szenvedélyes, de józan és reális. Ő rajta keresztül győzedelmeskedik a százados haza a rövid ideig és véletlenből kifolyólag hazát pótló országgá lett idegenen.

Geneviève szerzi vissza a németiségtől azt, ami Franciaország tulajdona, de egyben utat nyit a francia-német barátságának is, azzal, hogy Jacquesban Siegfriedet is szereti, vagyis személyekről a nemzetekre véve át a szerepeket: Franciaország hajlandó fogadni, sőt viszonzni a német közeledést, ha Németország azonosul Franciaországhoz és átveszi kultúráját. Németországnak is csak előnyére válna, ha elismerve a francia főlényt, megkísérli el-sajátítani a latinság faji erőnyeit s azokkal próbálja összegyeztetni

a germán vérmérséklet használható kompenenseit. Giraudoux szerint egy-egy nagy hiányt kellene pótolni mind a két nemzetnél: költészetet kell adni Franciaországnak és józanságot, „raison“-t Németországnak.

Giraudoux-nál, ezt a szerinte azonos feladatot, ugyanaz a geniális ember valósítja meg. Párisban nagytehetségű költő volt Jacques, német földön aktív politikussá lesz és megteremti a birodalom alkotmányos egységét. Amire a németek önmaguktól nem voltak képesek, azt a középük tévedt francia — fajának logikájával, lélektani éleslátásával és a valóság iránti ösztönös érzékével — létrehozta. Így győzedelmeskedik a latin *bon sens* a germán romantika felett.

*

Sem a szerző, sem a kritika nem mélyítette ki Siegfried-Jacques kettős egyéniségében a tulajdonképpen magától kínálkozó zseni-pszichológiai problémát, abban az értelemben, ahogyan Goethe konkretizálja Tasso és Antonio személyében lényének költői és államférfiúi hajlamait. A művészi elgondolásban alkotó *elvonatkoztatott* és a tényekkel teremtő *aktív* ember egymással való találkozását a dolgok mélyebb és elevebb átértésében és törvényszerű felhasználásában, lélektani szempontból alig érinti a szerző, míg a politikai értékelésre beállított kritika annyira elfoglalta önmagát annak a mérlegelésével, hogy a nemzeti érzések skálájának melyik fokához rögzítse a darabot, hogy elejtett minden más motívumot.

*

A francia kritikában általában az a vélemény alakult ki, hogy Giraudoux szereti Németországot és hogy a darabban egy sértő szó sem esik a németekről. Lucien Dubech szerint (*Candide*, 1928. július 26.) jobban szereti Zeltent romantikus, szeretlen országát, — a „zene, álmodás, metafizika és Sehnsucht“ földjét — mint a Siegfried által újjá szerveztet (előbbi a Nibelungenek, utóbbi a Zeppelinek hazájának mondja), mert a Zeltené kevésbé veszedelmes. A katolikus René Salomé azonban (aki lehetetlennek tartja a Giraudoux-féle megoldást, mivel a két ország közeledése nem a Krisztus szellemében történik) a régi Németországot sem ismeri ártalmatlannak, amint azt Victor Hugo vagy Michelet hitték, hanem zavarok, erkölcsi és vallási eltévelyedések kitermelőjének, Kant hazájának, aki filozófiájával annyit ártott az egész világnak . . . Más kritikusok szerint Giraudoux azért jellemzi méltányosan a németeket, mert kimutatja, hogy tökéletes technikájuk és rendkívüli fegyelmező erejük ellenére sem tudtak bármit is adni az emberiségnek, ami a szellemi és érzésvilág igényeit valóban kielégíthetné. A „Reich“ kulturája csak kereskedelmi és ipari formája a porosz bakaszellemnek. Minden tudománya és egyeteme ellenére sem tudta a nyugati humanizmust feldolgozni és elsajátítani. Ezt a humanizmust csak Franciaországon keresztül szerzhetné meg, ha a két ország valaha keserűség nélkül tudna egymással érintkezni.

Ennek a keserőség nélküli érintkezésnek az előkészítéséért egyesek szerint Giraudoux többet tett, mint a locarno-i paktum vagy a legeredményesebb diplomáciai műveletek, — ám a többség mégis sokalta pacifista hajlandóságát és a szerző német szimpátiáját úgy annyira, hogy Dubech, már fentebb említett cikkében nyíltan felveti a kérdést: lehet-e francia embernek árulás nélkül szeretnie Németországot.

Sans trahir l'amour de sa patrie, il y ajoute un autre amour . . .
Mais . . . c'est ici qu'on peut demander, si ce n'est pas toujours trahir, qu'ajouter un autre amour?

A legerkeseredettebben az akadémikus René Doumic fakad ki Giraudoux ellen a *Revue des Deux Mondes* június 1-i számában. Ő képviseli a legintranszigensebb álláspontot. „Szorult szívvel, mélységes szomorúsággal és a megaláztatás érzésével“ nézte végig a darabot. Német műnek mondja *Siegfried*-et, amit francia színpadon mutattak be, Németország dicsőítésére íródott; Németország nagysága iránti csodálattól van áthatva! Siegfried maga német szívű francia, — állapítja meg a tekintélyes irodalomtörténész, és ez neki a legszörnyűsegebb keverék: un assemblage monstrueux!

Esztétikai kifogásai, hogy a párbeszéd sokszor hangzatos, konvencionális, mesterkelt és zavaros, bizonyára helytállók. Joggal lehetne a szemére vetni a szerzőnek azt a gyengéjét is, hogy amúgyis sűrített általánosításait még típusokkal túlozza el, mint a nyelvész Robineau vagy a hugenotta Fontgelay. Előbbi egy könyvember jámbor járatlanságával csodál mindent, ami idegen, utóbbit a családját egykor száműző Franciaország ellen érzett, évszázadokról átöröklött keserű gyűlölete teszi túlzottan militarista németté. „Allemand par excès de mémoire“ — mondja az egyik bíráló, mint ahogy Siegfried „allemand par manque de mémoire“.

*

Áll-e azonban csakugyan, hogy Giraudoux méltányosan látta a németeket, helyesen festi őket és nincs-e valóban egy sértő szava sem ellenök? Tetszhetett volna-e ennyire fenntartás nélkül a darab oly különböző rétegekből kikerülő és annyi franciának, ha valóban Franciaország rovására fejeződik ki a szerző rokonszenve a németiség iránt? Objektív-e az a megállapítása, hogy a német ember normális eleme a zavar és a szertelenség, élet és érzések paroxizmusa? Az ízlésök hiányának vagy ferdeségeinek ad absurdum kergetése, szellemök két ellentétes irányának: egyfelől a misztikumhoz való vonzódásnak, másfelől a mechanizált, agyonrendszabályozott élethez való hajlamosságnak kiélezése által nem tünteti-e fel a németeket részint mániakusoknak, részint alacsonyabbrendűeknek, akiknek a szellem szabadsága és így szépsége iránt sincs semmi érzékük? Ott van-e valóban a németiség legnagyobb ereje, legigazabb szépsége és értéke, ahol ő látja? Nem rögzítette-e darabjával

még mélyebben az átlag franciába azokat az előítéleteket, kritika nélkül átvett értékeléseket, amelyekkel oly távolra tudják visszaszorítani a szomszédos országot? Nem fokozza-e le mesterségesen a német szellemiséget, amikor eltörölhetetlenül romantikussá bélyegzi s az a poézis, amit ő jellegzetesen németnek hirdet, nem meghamisítása, vagy legjobban esetben csak selejtesebbje-e az igazi germán költészetnek?

De megfordítva is: helyes képet ad-e a németeknek a francia felfogásról? Kiérzik-e a francia alakokból mindaz a kulturális magasbrendűség, amire jogosan hivatkoznak? Felhasználja-e a nyelv sajátos és valóban utánozhatatlan szépségeit gondolatai kifejezésére? Talál-e méltó expressziót nagy nemzete diadalmas lelkének legigazabb hangjaihoz?

Talán helyes azoknak a megállapítása, akik inkább az értelem, mint a szív költőjét látják Giraudoux-ban (bár voltak, akik Racine-al, sőt Homeros-szal helyezték egy sorba!) s úgy jellemzik, hogy írásai inkább érdekelnek, mintsem meghatnak. Hideg elgondolása erősebb volt képzeleténél s mindkettő mögött elmaradt művészi tárgyilagossága, amelyet a kiválasztott szüzsé tökéletes feldolgozása feltétlenül megkövetelne. Nagyszerű témájából talán nagyobb művet alkothatott volna, mint amekkorává Siegfried-jét alakította, ha sikerül szárnyasabbá lennie és egyben józanabbnak maradnia.

De épen a kritikák sokfélesége igazolja, hogy az utóbbi évek egyik legmeggondolkozatóbb darabját írta s az elhangzott nyilatkozatok után külön elismeréssel kell adóznunk a szerzőnek, hogy ehhez a kényes tárgyhoz — sujet scabreux! — hozzányúlt és megkísérelte irodalmi megoldással előbbrevinni a német-francia közeledés bonyolult kérdését.

(Páris, 1928.)

Szekula Ágnes